

Pregledni rad

Rukopis primljen 9. 10. 2017.

Prihvaćen za tisak 11. 4. 2018.

<https://doi.org/10.22210/govor.2017.34.09>**Anita Runjić-Stoilova***arunjic@ffst.hr*

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Hrvatska

Klasična i uporabna naglasna norma u onima aloglotskog postanja

Sažetak

Neprihvatljivost silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima u riječi opće je naglasno pravilo u standardnome hrvatskom govoru. To je staro pitanje oko kojeg polemike ni danas ne jenjavaju. Neka istraživanja (Škarić i sur., 1987; Škarić, 1999a, 1999b, 2002; Varošaneć-Škarić, 2001, 2003; Škarić i Varošaneć-Škarić, 2002) pokazuju kako u općem hrvatskom postoji otvorena mogućnost silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima u posuđenicama. Pri prihvatu posuđenica otvaraju se barem dvije naglasne mogućnosti: očuvanje izvornog mjesta silaznog naglasaka ili prebacivanje naglasaka na prethodni slog. U ovom se radu uspoređuje odnos klasične i uporabne naglasne norme, odnosno ispituje se pojavnost silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima aloglotskih onima. Na uzorku od 60 ispitanika, studenata hrvatskog jezika i književnosti Filozofskog fakulteta u Splitu, ispitivana je govorna produkcija 35 aloglotskih onima te poželjnost pojedinih naglasnih oblika u 58 aloglotskih onima, poput *Andaluzija*, *Lombardija*, *Palagruža*, *Kaledonija*, *Sicilija*, *Milano* i sl. U većini ispitivanih riječi uočena je prevaga u korist prve naglasne mogućnosti – očuvanja izvornog mjesta silaznog naglasaka. Izgovarano je tako *Andalûzija*, *Lombârdija*, *Palagrûža*, *Kaledônija*, *Milâno*, ali primjerice *Sicilija*.

Ključne riječi: klasična naglasna norma, onim, silazni naglasak, uporabna naglasna norma

1. UVOD

Silazni naglasak na nepočetnim slogovima u riječi, kao i naglasni sustav općenito, vrlo je živa tema među jezikoslovcima. Kako prozodija izmiče krutoj standardizaciji, tako se može utvrditi da je hrvatska ortoepska norma već dugo najproblematičnija norma hrvatskoga standardnog jezika (Pranjkić, 2001 prema Mićanović, 2008). Narav te problematičnosti specificira se ovako: "Ta njezina problematičnost izvire dobrim dijelom iz činjenice da je ona i najkonzervativnija. Naime, normativci uglavnom inzistiraju na tzv. klasičnoj akcentuaciji, koja se ne zasniva na realnom stanju u pojedinim hrvatskim govorima..., nego je zapravo strana većini govornika hrvatskog standardnog jezika..., pa se zapravo...uči kao strana" (Pranjkić, 2001: 305 prema Mićanović, 2008: 100). Hrvatski naglasni sustav vrlo je složen sustav sam po sebi, a dodatno ga opterećuje supostojanje dvaju ili čak triju naglasaka na jednoj riječi. Različito naglašavanje pojedinih riječi često pripisujemo razlikama između klasične i uporabne norme. Pritom se podrazumijeva da su oba naglašavanja svojstvena hrvatskom novoštokavskom naglasnom sustavu (Škavić i Varošaneć-Škarić, 1999: 26). Raskorak između klasične i uporabne norme u posljednja dva i pol desetljeća temeljito se preispituje jer velike razlike pokazuju da se ne radi samo o razlikama unutar jednog idioma (Škarić i sur., 1987; Škarić, 1999a, 1999b, 2002; Škavić i Varošaneć-Škarić, 1999; Varošaneć-Škarić, 2001; Škarić i Lazić, 2002; Varošaneć-Škarić i Škavić, 2003; Runjić-Stoilova i Bartulović, 2011). Dakle, klasična (ili kodificirana) novoštokavska četveronaglasna norma sustavno se tijekom nekoliko desetljeća opire nekim naglasnim oblicima u uporabnoj (ili verificiranoj) govornoj normi. Unatoč utvrđenom stanju u govoru medija i u urbanim sredinama te već spomenutim različitim istraživanjima, u jezičnim se priručnicima brane oblici koji nisu pronađeni u verificacijskom postupku (npr. Barić i sur., 1997; Vukušić i sur., 2007). U naglasnom sustavu mlađih štokavskih govora, temelju našega suvremenog standarda, opće je pravilo da silazni naglasci ne mogu stajati na nepočetnim slogovima riječi. Smatra se da ih u tim govorima u tom položaju nema još od 15. stoljeća (Belić, 1972 prema Škarić i sur., 1987: 140). Tada su se kratkosilazni i dugosilazni naglasak, koji su u tim govorima jedini i preostali (budući da se akut metatonirao i izjednačio s dugosilaznim), počeli premještati za jedan slog naprijed i pri tome metatonirati u uzlazne naglaske: u kratkouzlazne, ako je slog ispred i prije bio kratak, a u dugouzlazne, ako je taj slog prije bio dug (Moguš, 1971 prema Škarić i sur., 1987: 140). Ta se metatonija uz metataksu vjerojatno dogodila zato što je već i prije premještanja naglaske slog pred njim bio uzlaznog tona. Dakle, uobičajeno je stajalište da naglaske treba prilagoditi standardnome naglasnom

sustavu. Ako su u uporabnoj normi zabilježeni silazni naglasci na nepočetnim ili na posljednjim slogovima riječi, trebali bi se prilagoditi u standardizaciji na način da se prebace na prethodni slog i postanu uzlazni, ili da na mjestu silaznih naglasaka postanu uzlazni, tzv. prilagođeni naglasci. Ovo je pravilo ugrađeno u naš standard, ali ne sasvim odlučno i dosljedno. Drukčije ne bi bilo ni moguće budući da se u standardu ukrštavaju silnice i iz drugih govora, a i temelji su standarda drugačiji, osvješteniji nego što su u organskim idiomima. Zbog toga su u standardu nerijetka područja prelamanja (Škarić i sur., 1987). Kada priručnici donose mogućnost odstupanja od standardnoga naglasnog sustava, riječi s takvom raspodjelom naglasaka donose uglavnom kao naglasne dublete ili čak triplete. Barić i suradnici (1997) ističu da je takva raspodjela moguća samo u nekim kategorijama riječi: u složenicama, posuđenicama, stranim vlastitim imenima, genitivu množine riječi s nepostojanim *a* i s uzlaznim naglascima u ostalim padežima, u kraticama koje se izgovaraju nazivima početnih slova. Vukušić i suradnici (2007: 26) pak kažu da je put naglascima neuzlaznog tona na nepočetnim slogovima riječi donekle otvoren u naglašavanju stranih riječi, složenica i vlastitih imena. Novija istraživanja utvrđuju da su silazni naglasci na nepočetnim slogovima prihvatljivi ne samo u novoštokavskim govorima (pa i u implicitnom i eksplicitnom standardu) u naglasnim riječima s prislonjenicama nego i u samostalnim riječima. Tri su skupine takvih riječi: 1. stilističke riječi (markirane riječi), 2. složenice (složenice, superlativi pridjeva i priloga te skraćénice) i 3. riječi u oblicima koje obilježava silazni naglasak (vokativ, genitiv množine i prezent) (Varošaneć-Škarić, 2001: 143).

2. CILJ I PRETPOSTAVKE

Cilj je rada bio da se ispitivanjem naglasaka onima aloglotskog postanja dobije uvid u to kako u ovom trenutku hrvatski jezik izgleda u jednom dijelu svoga naglasnog sloja. Pritom se, s obzirom na ispitanike, ne misli na hrvatski jezik u cjelini. Pod aloglotskim onimima podrazumijevat će se vlastita imena te imena gradova i država stranog podrijetla, na neki način usvojenice, jer se radi o riječima koje su se (potpuno, ali ne i naglasno) prilagodile hrvatskom jeziku. Pretpostavlja se da će izabrane riječi biti izgovarane uglavnom s izvornim naglaskom¹ na izvornome mjestu.

¹ Sintagma "očuvanje izvornog mjesta silaznog naglasaka" koristit će se u cijelom radu iako mnogi strani sustavi ne sadržavaju duge i kratke te silazne i uzlazne naglaske. Izvorni naglasci zapravo se često ne mogu označivati terminima kojima se opisuje hrvatski četveronaglasni sustav, npr. ne može se reći da je u grčkome izvorni ks naglasak na drugome slogu u riječi *Akropola*. U takvim primljenicama izvorno je mjesto naglasaka, a naglasni je ostvaraj naš.

3. METODOLOGIJA

Ideja za rad nastala je nakon jedne rasprave s profesorom emeritusom Joškom Božanićem s Filozofskog fakulteta u Splitu o naglasnim oblicima aloglotskih onima koji se nalaze u knjizi *Naglasak u hrvatskome književnome jeziku* (Vukušić i sur., 2007). Uočeno je da silaznog naglasaka na nepočetnom slogu u tim riječima gotovo da i nema, osim uz napomenu da se taj oblik javlja isključivo u razgovornom jeziku. Iz knjige (Vukušić i sur., 2007) izabrani su neki onimi aloglotskog postanja i njihov je naglasak uspoređen s naglascima u drugim hrvatskim meritornim jezičnim priručnicima i rječnicima: *Rječniku hrvatskoga jezika* (Šonje, 2000) (Š)², *Naglasak u hrvatskome književnome jeziku* (Vukušić i sur., 2007) (N), *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (Anić i sur., 2004) (ER), *Rječniku hrvatskoga jezika* (Anić, 2000) (A), *Rječniku stranih riječi* (Anić i Goldstein, 1999) (SR), *Hrvatskom jezičnom savjetniku* (Barić i sur., 1999) (JS). Ne donose svi priručnici sve oblike, neki donose samo jedan naglasni oblik, neki čak tri. U svim se priručnicima uočava već rečeno za *Naglasak* Vukušića i suradnika (2007), a to je da silazni naglasak na nepočetnom slogu dolazi samo uz napomenu da se navedeni oblik javlja isključivo u razgovornom jeziku. U Prilogu 1. na kraju rada donose se svi naglasni oblici ispitivanih onima pronađeni u navedenim jezičnim priručnicima. Istraživanje je provedeno u dva dijela. U prvome dijelu istraživanja ispitivana je govorna produkcija 35 aloglotskih onima, a u drugome je dijelu, uz ovih 35, ispitivana poželjnost pojedinih naglasnih oblika u još 23 onima aloglotskog postanja, dakle u ukupno 58. U prvom su dijelu ispitanici (N = 60) bili aktivni govornici koji su generalizirali naglaske iz svojih jezičnih pravila: studenti druge i treće godine hrvatskog jezika i književnosti Filozofskog fakulteta u Splitu. Kako su ispitivani studenti kroz studijski program već dobili osnovna znanja iz ortoepije i dijalektologije, bili su u stanju procijeniti koje je narječje utjecalo na njihov govorni razvoj. Prema vlastitoj procjeni, na njih 60 % utjecalo je štokavsko, a na 40 % čakavsko narječje. Iako su ispitanici studenti splitskog Filozofskog fakulteta, njihova podrijetla (podjednako je zastupljena Dalmatinska zagora, Hercegovina, Split i srednjodalmatinski otoci) i prebivališta su različita (Split, Šibenik, Trogir, Dubrovnik, Korčula, Široki Brijeg, Mostar, Hvar, Brač, Vrgorac, Imotski, Opuzen, Metković, Čakovec, Osijek...). Ispitanicima je zadana uputa da bez razmišljanja izgovore 35 napisanih riječi, od toga 24 toponima i 11 antroponima: *Anastazija, Ankona, Antonija, Antonije, Andaluzija, Arabija, Aragon, Australija, Dalmacija, Dioklecijan, Eustabije, Firenca, Garibaldi, Italija, Kalabrija, Kalifornija, Kaledonija, Katalonija, Kolumbija, Kolumbo, Langobardija, Leonardo, Leopardi, Lombardija, Makedonija, Miken,*

² Dalje u tekstu za svaki priručnik korištene su kratice navedene u zagradama.

Milano, Moravia, Normandija, Palagruža, Petrarka, Peru, Portorož, Sicilija, Ženeva. U drugom dijelu istraživanja ispitivana je poželjnost pojedinih naglasnih oblika. Procjenitelji su bili studenti prve i treće godine hrvatskog jezika i književnosti Filozofskog fakulteta u Splitu (55)³ i pet govornih profesionalaca, novinara HTV-a. Autorica rada, fonetičarka, izgovorila je 35 riječi iz prvog dijela istraživanja na četiri naglasna načina koja se, prema autoričnim pretpostavkama, u govoru znaju ostvariti za riječ *Andaluzija*, npr. *Andālūzija, Andalúzija, Andalûzija i Andalùzija*. Također, na četiri su načina izgovorene i 23 nove riječi: *Albanija* (npr. *Ālbānija, Albânija, Albánija, Albànija*), *Akropola, Amazonka, Antarktík, Antonio, Aragonija, Argentina, Aurelija, Emilija, Etrurija, Eugenija, Galicija, Iberija, Laponija, Madona, Maroko, Melanija, Mikronezija, Moldavija, Monako, Slovenija, Toskana, Transilvanija*. Izgovorene su riječi snimljene i dane u slučajnome redoslijedu ispitanicima na procjenu. 60 % ispitanika procjenjuje da je na njihov govorni razvoj utjecalo štokavsko narječje, a 40 % ispitanika da je čakavsko. Ispitanicima je zadana uputa da zamišljaju sebi poželjan hrvatski jezik koji je prikladan za opći javni govor, a ne onaj koji im je spontano najbliži u privatnome govoru. Ispitanici su slušali različito naglašene riječi te su procjenjivali poželjnost različitih naglasnih ponuda. Svoj su sud upisivali na ljestvici od sedam stupnjeva gdje je 1 značio krajnje neprihvatljiv naglasak te riječi u tom obliku, a 7 najpoželjniji naglasak. Pouzdanost dobivenih odgovora ispitanika može jamčiti i njihov broj. Naime, prikupljeno je desetak tisuća procjena (točnije 13 290). Ispitanici (N = 60) su, dakle, procjenjivali poželjnost pojedinoga naglasnog oblika na pojedinom onimu, što je ukupno 232 naglasna oblika. Na koncu su izračunate srednje vrijednosti ocjena ispitanika za pojedino naglasno ostvarenje.

4. REZULTATI I RASPRAVA

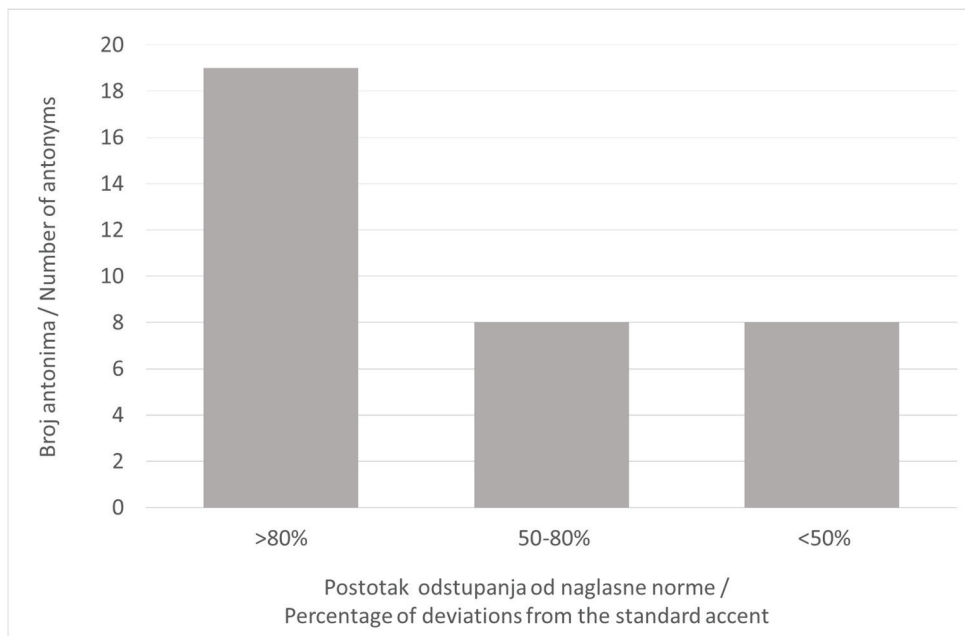
4.1. Prvi dio istraživanja

U prvom su dijelu istraživanja ispitanici izgovorili 35 zapisanih onima aloglotskog postanja. Pri izgovoru, tj. prihvatu posuđenica općenito, otvaraju se barem dvije naglasne mogućnosti: očuvanje izvornog mjesta silaznog naglasaka ili prebacivanje naglasaka na prethodni slog. Izvorni naglasak iz pozicije etimologije, povijesti jezika i dijalektologije nije tako jednostavno odrediti, posebice ovdje zbog raznolikosti ispitivane građe. Primjerice, građa sadrži stare prilagođenice poput *Akropola, Mikena* pa se može pitati treba li tu uopće govoriti o izvornim naglascima; mnoge od ispitanih toponima i antroponima primili smo iz latinskog talijanskim posredovanjem, a ne iz današnjeg jezika koji se ondje govori (npr. *Albanija, Arabija, Etrurija, Galicija,*

³ Za ovu skupinu ispitanika vrijede sve već ranije iznesene informacije o podrijetlu i prebivalištu.

Normandija...). Stoga se pod izvornim naglaskom u ovom istraživanju najčešće podrazumijeva ostvarenje iz jezika posrednika. U istraživanju su ostvareni razni naglasni oblici: 1. dugosilazni naglasak na izvornome slogu (ds), npr. *Andalûzija*; 2. kratkosilazni naglasak na izvornome slogu (ks), npr. *Perù*; 3. dugouzlazni naglasak na izvornome slogu (du), npr. *Ženéva*; 4. kratkouzlazni naglasak na izvornome slogu (ku), npr. *Kalàbrija*; 5. prebačeni naglasak na slog ispred kao kratkouzlazni (pku), npr. *Lòmbardija*⁴; 6. prebačeni naglasak na slog ispred kao kratkosilazni (pks), npr. *Àntonija*.

Slika 1. prikazuje da od ukupno 35 ispitivanih riječi 80 % ispitanika izgovara s odstupanjima od propisanog čak 19 riječi, odnosno izgovara ih sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu. Između 50 % i 80 % ispitanika s odstupanjima od propisanog izgovara osam riječi, a samo osam riječi izgovoreno je kako propisuju priručnici, ali kod manje od 50 % ispitanika. Dakle, kod ispitanika je očita prevaga očuvanja izvornoga silaznog naglaska.

Slika 1. Postotak ispitanika i broj onima u kojima odstupaju od naglasne norme
Figure 1. Percentage of respondents and the number of names that deviate from the standard norm

⁴ U radu se zanemaruje zanaglasna duljina pa se ni znak za duljinu (¨) neće pisati.

Tablica 1. donosi broj ostvarenja za sve ispitivane riječi te postotak (%) odstupanja od naglasnog oblika propisanog u rječnicima (O).

Tablica 1. Učestalost pojedinoga naglasnog ostvarenja te postotak odstupanja od rječnikom propisanog oblika

Table 1. The frequency of a particular accent realization and the percentage of deviation from the prescribed form

Red. br. / No	Ispitivane riječi / Tokens	ds/lf	ks/sf	du/lr	ku/sr	pku / mov-sr	pkv / mov-sf	O/DEV (%)
1.	Anastazija*	59	0	0	1	0	0	98
2.	Andaluzija	57	0	2	0	1	0	95
3.	Ankona	36	0	4	0	16+4	0	60
4.	Antonija*	30	0	0	0	29	1	52
5.	Antonije*	48	0	0	0	12	0	80
6.	Arabija	23	0	1	1	35	0	38
7.	Aragon*	0	0	0	1	1	58	98
8.	Australija	59	0	0	0	1	0	98
9.	Dalmacija	15	0	0	0	45	0	25
10.	Dioklecijan*	3	0	0	0	57	0	5
11.	Eustahije*	34	17	2	7	0	0	97
12.	Firenca	52	2	1	0	5	0	90
13.	Garibaldi*	58	1	0	1	0	0	98
14.	Italija	7	0	0	0	52	1	12
15.	Kalabrija	43	1	0	2	14	0	75
16.	Kaledonija	57	0	2	0	1	0	95
17.	Kalifornija	56	0	1	2	1	0	93
18.	Katalonija	56	0	3	0	1	0	93
19.	Kolumbija	48	0	1	3	8	0	80
20.	Kolumbo*	46	0	0	2	12	0	80
21.	Langobardija	52	0	3	5	0	0	87
22.	Leonardo*	59	0	1	0	0	0	98
23.	Leopardi*	53	2	0	0	0	5	100
24.	Lombardija	31	0	1	1	27	0	52
25.	Makedonija	38	0	1	0	21	0	63
26.	Mikena	13	0	41	0	4	2	22
27.	Milano	57	0	0	0	3	0	95
28.	Moravia	32	0	1	0	24	3 ⁵	53

⁵ Ovdje se ne radi o prebacivanju naglaska u obliku ks na prethodni slog, nego na slog iza izvornoga, *Moravia*.

Red. br. / No	Ispitivane riječi / Tokens	ds/lf	ks/sf	du/lr	ku/sr	pku / mov-sr	pkv / mov-sf	O/DEV (%)
29.	Normandija	23	0	2	3	32	0	38
30.	Palagruža	47	3	5	0	5	0	83
31.	Petrarka*	43	1	2	0	14	0	73
32.	Portorož	33	0	0	0	1	26	55
33.	Peru	1	47	0	0	6	6	80
34.	Sicilija	7	0	0	0	52	1	12
35.	Ženeva	18	4	17	0	21	0	37

Riječi označene zvjezdicom su antroponimi, a ostale toponimi. Najviše odstupanja od propisanoga naglasnog oblika⁶ imaju primjerice riječi *Andaluzija*, *Australija*, *Katalonija*, *Kaledonija*, *Milano*. Sve one se u više od 90 % izgovora ostvaruju s dugosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu, što znači da zadržavaju izvorni naglasak: *Andalúzija*, *Austrâlija*, *Katalônija*, *Kaledônija*, *Milâno*. S druge strane, toponimi poput *Italija* i *Sicilija* izgovaraju se u samo 12 % slučajeva s odstupanjima od propisanih oblika. Najčešće se, dakle, izgovaraju *Îtâlija* i *Sicîlija*. Toponim *Italija* imao je zanimljiva naglasna ostvarenja. Između ostalog, primijećeno je ostvarivanje naglasaka s pomakom siline u tijeku. Tako se čuo dvostruki naglasak *Îtâlija*, ali radi grupiranja rezultata ta su ostvarenja pribrojena u skupinu ds na izvornome slogu. Na ovakav način toponim su izgovarali ispitanici pod čakavskim jezičnim utjecajem. Riječ *Ankona* četiri su ispitanika izgovorila s ds na prvome slogu, dakle radi se o prebacivanju izvornog naglasaka, ali ne u obliku ku niti ks. Kako je to jedini takav primjer, uključen je u skupinu pku. Kod toponima *Moravia* u skupini rezultata pku zapravo se ne radi o prebacivanju naglasaka u obliku ks na prethodni slog, nego na slog iza izvornoga, *Moravîa*.

Kod antroponima rezultati su takvi da ostvarenja više odstupaju od propisanog oblika u rječnicima, odnosno većina se vlastitih imena izgovara sa zadržavanjem naglasaka na izvornome slogu (vidi Tablicu 2. i Sliku 2.). Zanimljiv je primjer imena *Dioklecijan*, koji se u 95 % slučajeva izgovara kako je u rječnicima propisano, dakle *Dioklecijân*, a samo u 5 % slučajeva s izvornim naglaskom *Dioklecijân*. Zanimljivi su i rezultati izgovora antroponima *Antonija* i *Antonije*. Radi se o imenskom mocijskom paru. Dok se ime *Antonija* izgovara podjednako s prebačenim naglaskom (kako je propisano: *Àntônija*) 48 % i s očuvanim naglaskom na izvornome mjestu (*Antônija*) 52 %, *Antonije* se u čak 80 % slučajeva izgovara sa silaznim naglaskom na izvornome mjestu (*Antônije*). Antroponim *Leopardi* svi ispitanici (100 %) izgovaraju *Leopârđi*. Riječ se može naći samo u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku*, i to u ovom obliku,

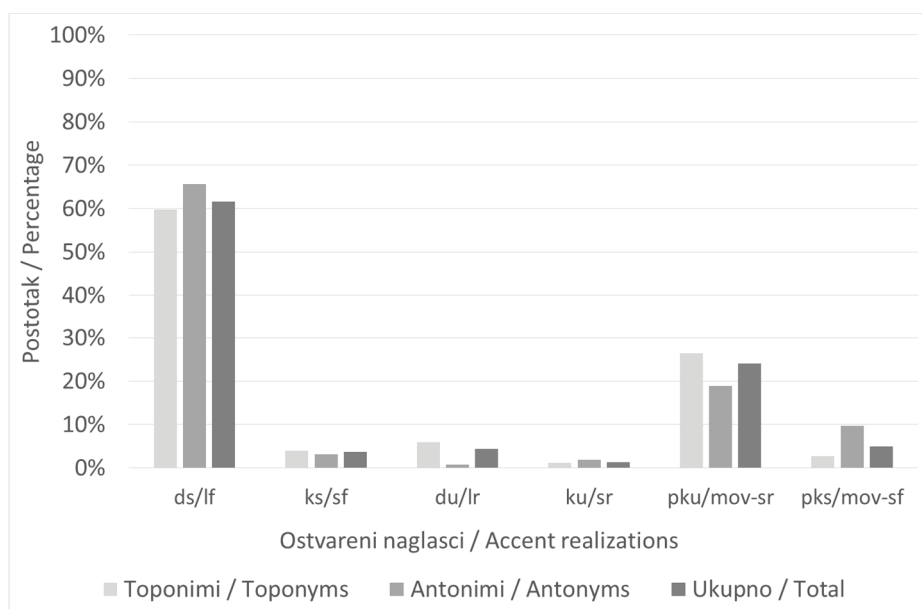
⁶ Propisane naglasne oblike donosi Prilog 1.

ali s naznakom da se takav oblik javlja u razgovornome. Druge natuknice nema. Grad *Portorož* izgovara se u 45 % slučajeva kao *Portorôž*, a u 55 % slučajeva s prebačenim naglaskom, ne na prethodni slog, nego na prvi slog, pa se čulo uglavnom *Pòrtorož* i *Pòrtorož* (jedanput).

Tablica 2. Ukupan broj i postotak ostvarenja pojedinih naglasnih oblika prema skupinama

Table 2. Total number and percentage of particular accent realizations by group

	ds/lf	ks/sf	du/lr	ku/sr	pku / mov-sr	pks / mov-sf	Zbroj / Sum
Toponimi / Toponyms	861 59,8 %	57 3,95 %	86 5,97 %	17 1,18 %	380 26,38 %	39 2,7 %	1 440 100 %
Antroponimi / Antroponyms	433 65,6 %	21 3,18 %	5 0,75 %	12 1,82 %	125 18,93 %	64 9,7 %	660 100 %
Onimi / Onyms	1 294 61,61 %	78 3,71 %	91 4,33 %	29 1,38 %	505 24,04 %	103 4,9 %	2 100 100 %

Slika 2. Postotak ostvarenja pojedinih naglasnih oblika prema skupinama

Figure 2. Percentage of particular accent realizations by group

Slika 2. zornije pokazuje rezultate iz kojih se iščitava da je u najvećem broju slučajeva i kod toponima (60 %) i kod antroponima (65 %) zadržan dugosilazni naglasak na izvornome slogu, npr. *Austràlija* ili *Anastàzija*. Sasvim je slučajno na popisu više riječi s izvornim dugosilaznim naglaskom pa to opravdava mali postotak zadržavanja kratkosilaznog naglasaka na izvornome slogu. Sljedeće je najbrojnije ostvarenje u obje skupine onima (toponomi 26 %, antroponimi 19 %) prebacivanje izvornog naglasaka na prethodni slog u obliku kratkouzlaznoga, npr. *Lòmbàrdija*, *Makèdònija* ili *Dioklecijàn*.

4.2. Drugi dio istraživanja

U drugom su dijelu istraživanja ispitanici (N = 60), od čega 55 studenata kroatistike i pet novinara HRT-a, ocjenama od 1 do 7 procjenjivali poželjnost pojedinih naglasnih oblika. Ocjena 1 značila je krajnje neprihvatljiv naglasak riječi, a 7 najpoželjniji. Kako je već rečeno, ukupno 232 naglasne pojavnice dane su na procjenu (58 riječi koje je autorica izgovorila na četiri različita načina). U Tablici 3. nalaze se prosjeci ocjena svih 60 procjenitelja, ali samo za izabrane riječi.

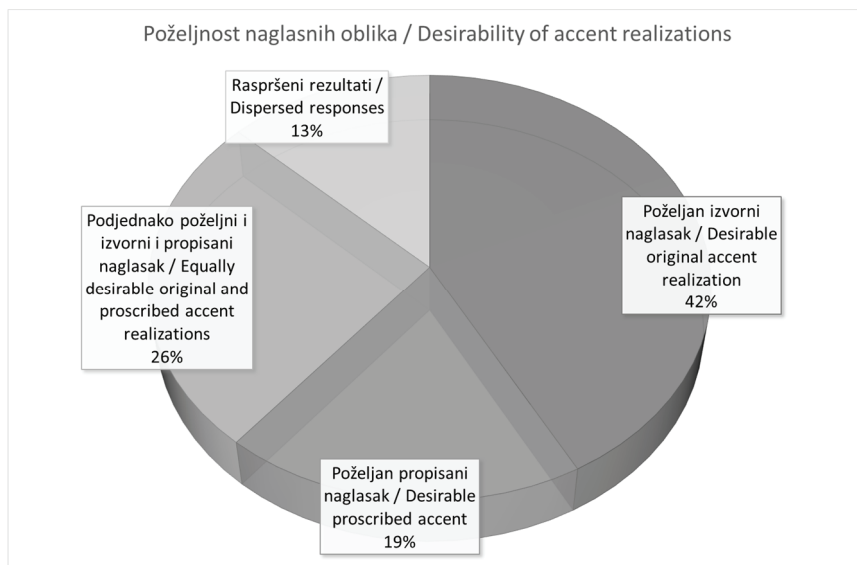
Tablica 3. Prosjek ocjene poželjnosti za pojedini naglasni ostvaraj

Table 3. Desirability of a particular accent realization – average values

R.br./ No	Riječ/Word	\bar{x}	Riječ/Word	\bar{x}	Riječ/Word	\bar{x}	Riječ/Word	\bar{x}
1.	Akròpola	3,63	Akròpola	6,63	Akròpola	1,15	Àkropola	1,72
2.	Àlbànija	6,17	Albànija	5,70	Albànija	1,43	Albànija	1,57
3.	Andalùzija	2,88	Andalùzija	1,85	Andalùzija	6,00	Andalùzija	2,75
4.	Ànkòna	5,88	Ankòna	4,97	Ankòna	1,73	Ankòna	1,45
5.	Antàrktik	2,95	Antàrktik	4,77	Antàrktik	4,07	Àntàrktik	4,48
6.	Àràbija	6,03	Àrabija	1,37	Aràbija	4,92	Aràbija	1,97
7.	Aràgònija	4,03	Aragònija	5,70	Aragònija	1,52	Aragònija	2,78
8.	Argentína	3,10	Argèntina	4,57	Argentína	5,92	Argentína	2,62
9.	Àustràlija	5,77	Austràlija	6,25	Austràlija	1,18	Austràlija	1,23
10.	Dàlmàcija	6,62	Dalmàcija	4,98	Dalmàcija	1,27	Dalmàcija	1,37
11.	Ètrùrija	5,73	Etrùrija	1,52	Etrùrija	5,58	Etrùrija	3,05
12.	Firenca	5,53	Firènca	1,42	Firènca	2,40	Firènca	6,60

R.br./ No	Riječ/Word	\bar{x}	Riječ/Word	\bar{x}	Riječ/Word	\bar{x}	Riječ/Word	\bar{x}
13.	Gàlicija	6,15	Galícija	5,02	Galícija	2,18	Galícija	2,33
14.	Ìtalija	6,35	Ītalija	1,20	Itâlija	5,10	Itálijia	1,23
15.	Kalábrija	2,52	Kalábrija	5,02	Kalábrija	6,28	Kalábrija	1,83
16.	Kalifòrnija	1,63	Kalifòrnija	1,72	Kalifòrnija	6,17	Kalifòrnija	2,32
17.	Katàlònija	3,03	Katalónija	1,65	Katalónija	6,17	Katalònija	2,25
18.	Kolùmbija	2,32	Kòlumbija	5,82	Kolùmbija	6,30	Kolùmbija	2,07
19.	Langobàrdija	1,93	Langòbàrdija	3,23	Langobàrdija	5,30	Langobàrdija	2,37
20.	Làpònija	6,23	Lapònija	5,27	Lapònija	1,77	Lapònija	2,03
21.	Lòmbàrdija	5,07	Lombàrdija	1,70	Lombàrdija	5,82	Lombàrdija	1,07
22.	Makèdònija	5,37	Makedónija	1,68	Makedónija	5,20	Makedònija	1,57
23.	Maròko	6,77	Maròko	2,52	Màroko	4,87	Màroko	1,63
24.	Mikéna	4,00	Mikêna	3,95	Míkèna	2,05	Mikéna	2,13
25.	Mikrònèzija	4,17	Mikronêzija	5,62	Mikronézija	2,02	Mikronèzija	2,68
26.	Miláno	5,88	Miláno	5,67	Miláno	1,37	Milano	1,12
27.	Mòldàvija	6,60	Moldàvija	5,43	Moldàvija	1,75	Moldàvija	2,20
28.	Mònako	5,68	Mònako	2,47	Monàko	5,73	Monàko	2,20
29.	Moràvia	1,55	Moràvia	4,32	Mòravia	1,72	Mòravia	6,12
30.	Normàndija	1,75	Normàndija	3,52	Normàndija	1,67	Nòrmàndija	6,12
31.	Palàgrùža	3,65	Palagrùža	1,67	Palagrùža	6,32	Palagrùža	3,55
32.	Pèru	4,02	Pèrù	4,10	Perù	5,83	Péru	1,22
33.	Pòrtorož	5,72	Portoròž	3,90	Portoròž	2,48	Pòrtorož	2,88
34.	Sicìlija	6,35	Sicìlija	5,45	Sicìlija	1,57	Sìcilija	1,48
35.	Slòvènija	6,63	Slovènija	3,32	Slovènija	1,70	Slovènija	1,78
36.	Toskàna	3,32	Toskàna	2,53	Toskàna	2,53	Toskàna	2,53
37.	Transilvànija	3,42	Transilvànija	5,63	Transilvànija	1,82	Transilvànija	2,15
38.	Ženèva	1,87	Žèneva	2,73	Ženèva	4,95	Žèneva	3,45

Od 232 pojavnice u istraživanju zbog obima rezultata donose se srednje ocjene za samo 152 naglasna oblika. Rezultati su zanimljivi i raznoliki. Slika 3. prikazuje grupiranost ocjena za 38 onima i njihovih naglasnih oblika iz Tablice 3.

Slika 3. Grupiranost ocjena poželjnosti naglasnih oblika ispitivanih onima
Figure 3. Grouping of the analyzed accent realizations according to desirability

Kod navedenih onima najčešće je ocijenjeno poželjnim očuvanje izvornog (mjesto) naglasaka, i to u 16 primjera što iznosi 42 %. Najprihvatljiviji očuvani izvorni naglasci, odnosno mjesto naglasaka s našim naglasnim ostvarenjem su u riječima: *Akròpola* ($\bar{x} = 6,63$), *Firènca* ($\bar{x} = 6,60$), *Palagrùža* ($\bar{x} = 6,32$), *Kolùmbija* ($\bar{x} = 6,30$), *Kalàbrija* ($\bar{x} = 6,28$), i *Austràlija* ($\bar{x} = 6,25$). Od navedenih 38 onima kod 10 (što je 26 %) podjednako je procijenjena poželjnost u rječnicima propisanog i izvornog naglasaka, npr. kod antroponima *Ankona*, propisani oblik *Ànkòna* nešto je poželjniji ($\bar{x} = 5,88$) od izvornoga naglasnog oblika *Ankòna* ($\bar{x} = 4,97$). Još je manja razlika prihvatljivosti naglasnih oblika kod primjerice riječi *Lombardija*, za propisani naglasni oblik *Lòmbàrdija* srednja ocjena je 5,07, a za izvorni *Lombârdija* 5,82, ili kod riječi *Makedonija* – rječnikom propisani oblik *Makèdònija* ($\bar{x} = 5,37$) prema izvornome *Makedònija* ($\bar{x} = 5,20$). Prevaga prihvatljivosti rječnikom propisanog oblika javlja se kod samo sedam riječi: *Slòvènija* ($\bar{x} = 6,63$), *Dàlmācija* ($\bar{x} = 6,62$), *Ìtālija* ($\bar{x} = 6,35$), *Mòrāvia* i *Nòrmāndija* ($\bar{x} = 6,12$), *Àrābija* ($\bar{x} = 6,03$) i *Ètrūrija* ($\bar{x} = 5,73$). Zanimljivo je da su kod 13 % primjera procjene poželjnosti raspršene na sve ponuđene naglasne oblike, na primjer kod antroponima *Toskana* dobivene su gotove identične procjene prihvatljivosti naglasnih oblika: *Toskàna* ($\bar{x} = 3,32$) te *Toskàna*, *Toskàna* i *Toskàna* ($\bar{x} = 2,53$).

5. ZAKLJUČAK

Rezultati u naglašavanju i procjenjivanju naglasnih oblika onima aloglotskog postanja pokazuju značajno odstupanje od standardnoga naglasnog sustava i oblika koje donose meritorni jezični priručnici.

I u prvom i u drugom dijelu istraživanja dobiveni rezultati pokazuju prevagu zadržavanja izvornog, silaznog naglaska, dugog ili kratkog na nepočetnom slogu onima. Tako će ispitanici češće (u 98 % slučajeva) izgovoriti *Andalûzija* nego *Andàlûzija* ili *Milâno* (u 95 % slučajeva) nego *Milâno*. Isto tako procjenjuju poželjnijim naglasne oblike, npr. *Firênca*, *Palagrûža*, *Kolûmbija* od *Firênca*, *Palàgrûža*, *Kòlûmbija* i sl. S druge strane, nekolicina onima, posebno antroponima izgovaraju se, ali i procjenjuju poželjnima s propisanim naglasnim oblikom. Tako većina ispitanika izgovara *Ìtālija* i *Sicīlija* (u 88 % slučajeva), a izrazito poželjnim (srednja ocjena iznad 6) smatraju naglasne oblike *Slòvènija*, *Dàlmācija*, *Ìtālija*, *Mòrāvia* i *Nòrmāndija*. Izgovaranje silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima u onima aloglotskog postanja nikako se ne mogu smatrati naglasnim inovacijama, ili kako konzultirani priručnici donose – razgovorne inačice. Jasno je da bi se ovakvo istraživanje trebalo provesti i u drugim, većim središtima u Hrvatskoj. Ipak, učestalost uporabe i procjena poželjnosti tih oblika na ispitivanoj skupini ispitanika ukazuje da bi se o ovim oblicima vrlo vjerojatno moglo govoriti kao o dijelu hrvatskoga standardnog naglasnog sustava.

REFERENCIJE

- Anić, V. (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Anić, V., Goldstein, I. (1999). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Novi Liber.
- Anić, V., Brozović Rončević, D., Goldstein, I., Goldstein, S., Jojić, Lj., Matasović, R., Pranjeković, I. (2004). *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber i Europapress Holding.
- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V., Znika, M. (1997). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, E., Hudeček, L., Koharović, N., Lončarić, M., Lukenda, M., Mamić, M., Mihaljević, M., Švačko, V., Vukojević, L., Zečević, V., Žagar, M. (1999). *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena i Školske novine.
- Mićanović, K. (2008). *Hrvatski s naglaskom*. Zagreb: Disput.

- Runjić-Stoilova, A., Bartulović, I.** (2011). Odstupanja od standardnog naglasnog sustava u govoru profesionalnih govornika na HTV-u. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu* (ur. R. Relja), vol. 2–3, 153–168.
- Škarić, I.** (1999a). Sociofonetski pristup standardnom naglašavanju. *Govor XVI*, 2, 117–137.
- Škarić, I.** (1999b). Suvremeni svehrvatski implicitni govorni standard. *Drugi hrvatski slavistički kongres* (ur. D. Sesar i I. Vidović), 150–151.
- Škarić, I.** (2002). Naglasci iz suprotstavljenih pravila. *Govor XIX*, 2, 115–135.
- Škarić, I., Lazić, N.** (2002). Vrijednosni sudovi o hrvatskim naglascima. *Govor XIX*, 1, 5–34.
- Škarić, I., Varošaneć-Škarić, G.** (2002). Stupanj tolerancije hrvatskih govornika na pogrešne naglaske. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole* (ur. S. Botica), 291–304.
- Škarić, I., Babić, Z., Škavić, Đ., Varošaneć, G.** (1987). Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi. *Govor IV*, 2, 139–152.
- Škavić, Đ., Varošaneć-Škarić, G.** (1999). Neke osobitosti hrvatskog naglasnog sustava. *Govor XVI*, 1, 25–31.
- Šonje, J.** (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Varošaneć-Škarić, G.** (2001). Poželjnost nekih kategorija izografnih naglašanih heterofona. *Govor XVIII*, 1, 33–45.
- Varošaneć-Škarić, G.** (2003). Prenosnje silaznih naglasaka na proklitiku u opće prihvaćenom hrvatskom izgovoru. *Govor XX*, 1–2, 469–489.
- Varošaneć-Škarić, G., Škavić, Đ.** (2001). Neutralizacija KU i KS naglasaka u suvremenom hrvatskom prihvaćenom izgovoru. *Govor XVIII*, 2, 87–104.
- Vukušić, S., Zoričić, I., Grasselli-Vukušić, M.** (2007). *Naglasak u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
-

Prilog 1. Abecedni popis riječi s naglasnim oblicima koje donose meritorni rječnici i priručnici hrvatskog jezika

Appendix 1. Alphabetical list of accent forms found in Croatian dictionaries and handbooks

Kratice/Acronyms:

- Š – Rječnik hrvatskoga jezika (Šonje, 2000)
- N – Naglasak u hrvatskome književnome jeziku (Vukušić i sur., 2007)
- ER – Hrvatski enciklopedijski rječnik (Anić i sur., 2004)
- A – Rječnik hrvatskoga jezika (Anić, 2000)
- SR – Rječnik stranih riječi (Anić i Goldstein, 1999)
- JS – Hrvatski jezični savjetnik (Barić i sur., 1999)

1. Anastázija (N, ER), Anàstāzija (N);
2. Andàlūzija (ER, N, Š, A), Andalúzija (N), Andalūzija (razg. N);
3. Ankōna (ER);
4. Akròpola (N, JS);
5. Àlbānija (N, Š, A, JS), Albánija (JS);
6. Amàzōnka (N, Š, JS);
7. Antàrktik (N, Š, A, JS);
8. Àntōnija (N);
9. Antónije (ER), Àntōnije (N);
10. Àntōnio (N), Antônio (razg. N);
11. Àrābija (N, ER, Š, JS), Arábija (JS);
12. Aragón (ER), Aràgōn (SR);
13. Aràgōnija (N);
14. Argentína (N, Š, JS);
15. Aurélija (N), Àurēlija (N);
16. Àustrālija (ER, Š), Aùstrālija (A, JS), Austrálíja (JS), Austrâlija (razg. ER, N);
17. Dàlmācija (N, ER, Š, A, JS), Dalmácija (JS);
18. Dioklecijān (N, ER, JS);
19. Ěmilija (N);
20. Ètrūrīja (N, Š, JS);
21. Ěugēnija (N);
22. Eustáhije (ER);
23. Firenca (ER), Firènca (N, Š, JS);

24. Gálícija (N, Š, JS), Galícija (JS);
 25. Garibáldi (razg. ER);
 26. Ìberija (N);
 27. Ìtálíja (N, ER, Š, JS), Itálíja (JS);
 28. Kalàbrija (N, ER, Š, A, JS);
 29. Kalèdōnija (N, ER, Š);
 30. Kalifòrnija (N, ER, Š, JS);
 31. Katàlōnija (N, JS), Katalónija (JS);
 32. Kolùmbija (ER, Š, JS), Kòlùmbija (Š, JS);
 33. Kolùmbo (ER);
 34. Langobàrdija (N);
 35. Lápōnija (N, Š, A, JS);
 36. Leonárdo (ER);
 37. Leopârdi (razg. ER);
 38. Lombàrdija (N, ER, Š, A), Lòmbàrdija (JS), Lombárdija (JS);
 39. Madōna (N, Š, JS), Madōna (razg. N);
 40. Makèdōnija (N, ER, Š, JS), Makedónija (JS);
 41. Maròko (N, Š, JS);
 42. Mèlānija (N);
 43. Mikéna (N, ER);
 44. Mikrònēzija (N, Š);
 45. Miláno (Š), Milâno (razg. N);
 46. Mòldāvija (N, Š);
 47. Mònako (N), Mònako (Š);
 48. Morávia (ER);
 49. Normàndija (N, ER), Nòrmāndija (Š);
 50. Palàgrūža (Š, A, JS);
 51. Petràrka (ER), Petràrka (N);
 52. Pèrū (N, Š, JS), Pèrū (N), Pèru (ER);
 53. Pòrtorož (ER);
 54. Sicilija (N, ER, Š, JS), Sicília (JS);
 55. Slòvēnija (N, Š, JS), Slovénija (JS);
 56. Toskána (N, Š, JS);
 57. Transilvānija (N, Š);
 58. Ženéva (N, ER, Š, JS).
-

Anita Runjić-Stoilova

arunjic@ffst.hr

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split
Croatia

Explicit and implicit accentual norm in foreign names

Summary

General accent norm of the standard Croatian language prescribes that the falling stresses cannot appear in non-initial syllables. This is an old controversial question even today. Some studies (Škarić et al., 1987; Škarić, 1999a, 1999b; Varošanec-Škarić, 2001) show that general Croatian language keeps the possibility for the falling stresses to appear in non-initial syllables in loanwords open. When accepting loanwords, there are at least two possibilities in terms of the accent realizations: the preservation of the original place or the shifting of stress to the previous syllable. This paper compares the explicit and implicit accent norm through an analysis of the occurrence of the falling stresses in non-initial syllables in foreign names. 60 students of Croatian language and literature were asked to pronounce 35 words and evaluate particular accents of 58 words such as *Andaluzija*, *Lombardija*, *Palagruža*, *Kaledonija*, *Sicilija*, *Milano*...

The results show a significant deviation from the standard accent system and the forms prescribed in dictionaries. In both parts of the study the results show a tendency towards retention the original form, i.e. falling stress, be it long or short. Thus, respondents more often (in 98% of cases) pronounced *Andalûzija* rather than *Andâlûzija* or *Milâno* (in 95% of cases) rather than *Milâno*. Similarly, they evaluate forms such as *Firêncà*, *Palagrûža*, *Kolûmbija* as more desirable than *Firênca*, *Palâgrûža*, *Kolûmbija*. On the other hand, some names, especially antroponyms, were pronounced in the standard way and evaluated as more desirable. Thus most of the respondents pronounce *Îtâlija* and *Sicilija* (in 88% of cases) and deem forms such as *Slòvênija*, *Dâlmâcija*, *Îtâlija*, *Mòrâvia* and *Nòrmândija* very desirable (with an average grade above 6).

The pronunciation of falling stress in non-initial syllables in foreign words can in no way be considered a linguistic innovation nor, as the literature suggests, conversational variants. It

is clear that this type of study should be carried out in other larger Croatian towns as well. Yet, the frequency of use and the level of desirability of these forms seen in the respondents suggest that these forms may well be considered a part of the standard Croatian accent system.

Key words: classical accent norm, onym, falling accent, usage based accent norm
